

Den styrkede pædagogiske læreplan

Skovsneglen

August 2019
Revideret, oktober 2020

Rudolf Steiner børnehave og småbørnsgruppe
Vråvej 2, 4760 Vordingborg
Mail: skovsneglen@outlook.dk www.steinersneglen.dk
Tlf.: 55 38 13 52

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Børnesyn	3
Barnet er et efterlignende væsen	3
Barnet er et sansende væsen	4
Barnet er et rytmisk væsen	4
Det pædagogiske læringsmiljø	5
Årstidsfester	6
Alsidig personlig udvikling	7
Social udvikling	8
Kommunikation og sprog	9
Krop, sanser og bevægelse	10
Natur, udeliv og science	10
Kultur, æstetik og fællesskab	11
Dannelse og børneperspektiver	13
Legen	14
Læring og Sansning	15
Børnefællesskaber	17
Samarbejde med forældre om børns læring	18
Børn i udsatte positioner	19
Sammenhæng med børnehaveklassen	20
Inddragelse af lokalsamfundet	21
Inddragelse af forældrebestyrelse	21
Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø	22
Det fysiske	22
Det psykiske	22
Det æstetiske	22
Evalueringskultur	23
Bilag A	24
Bilag B	32
Bilag C	33

Indledning

Skovsneglen er en Rudolf Steinerbørnehave, og det betyder, at de overvejelser og beslutninger, vi gør os som personale, har sit udspring i den filosofi, som Rudolf Steiner kaldte antroposofi, og som kan oversættes med menneskevisdom eller visdom om mennesket. I denne indgår den opfattelse, at mennesket er et legemligt, sjæleligt og åndeligt væsen.

Et vigtigt omdrejningspunkt i Steiner pædagogikken, er Rytme og årstidsfester

Børnesyn

I den første 7 års-periode, fra barnet bliver født, til det er ca. 7 år, er det primært koncentreret omkring sin legemlige udvikling, og derfor arbejdes der ud fra dette. Her er særligt tre forhold væsentlige:

- Barnet er et efterlignende væsen
- Barnet er et sansende væsen
- Barnet er et rytmisk væsen

Alt, hvad der foregår i Skovsneglen, tager hensyn til denne centrale opfattelse af det lille barns væsen. Barnet er ikke en lille voksen, det er organiseret på en anderledes måde.

Vi arbejder ud fra, at barnet er et viljesvæsen, forstået på den måde, at når barnet står i en situation, så *handler* det først, derefter *føler* det noget derved, og til sidst *tænker* det evt. over, hvad der skete – alt efter alder og temperament.

For den voksne forløber denne proces modsat, forhåbentlig; vi *tænker* og overvejer, så *føler* vi og til sidst *handler* vi. (Nogle gange kommer handling før følelse, så der efter handlingen gøres en følelsesmæssig erkendelse/erfaring).

Det er vigtigt, at alle ansatte har gjort sig disse ting klart. Al skælden ud på børn, tager udgangspunkt i, at den voksne har glemte, at barnet ikke har samme mulighed for at gennemskue problemet eller situationen, som den voksne. Den rationelle intelligens er endnu ikke udviklet hos det lille barn, og det er derfor ikke naturligt for barnet kognitivt at reflektere og drage konklusioner. Barnet *erfarer* og *lærer* gennem *efterligning*. Hvis de voksne råber og skælder ud, vil barnet gøre dette i samme grad.

Barnet er et efterlignende væsen

Barnet efterligner helt af sig selv, det kan ganske enkelt ikke lade være. Fra barnet er helt lille begynder denne efterligning, som er en handlende måde at tilegne sig verden på. Alt hvad der sker i omgivelserne efterligner barnet; det er ikke altid, man kan se det umiddelbart og alligevel er det tydeligt hos de fleste børn, at dette er en konstant proces. Derfor er dagene i Skovsneglen tilrettelagt på en måde, så dette behov hos barnet bliver tilgodeset og endda plejet. Der er flere måder at efterligne på, her er de tre mest karakteristiske:

1. Barnet ser og efterligner øjeblikkeligt, dette er selvfølgelig den mest enkle form for efterligning. Hver dag barnet møder i børnehaven eller småbørnsgruppen, vil det finde de voksne i gang med at arbejde, og dette arbejde vækker barnets interesse. Barnet er ikke forpligtet til at deltage, men gør det alligevel, en helt almindelig reaktion er: ”Må jeg være med?” eller, ”Jeg vil også”.
2. Barnet oplever og efterligner senere. Denne efterligningsform kan iagttages i den frie leg. I legen udlever barnet sine oplevelser, hvor det giver udtryk for konstant efterligning.

3. Barnet oplever og gradvist ”bliver” det. Her er efterligningsformen mere forsigtig, men kraftfuld eftersom det er en indre efterligning. Denne form er afhængig af ansvarlighed i den voksne verden, for barnet tager her holdninger, humør og vaner fra sine nærmeste omgivelser. Dette kan, over nogen tid, påvirke hvert enkelt barn til, hvordan det senere vil blive.

Barnet er et sansende væsen

Det lille barn er meget åbent i sit sanseapparat og møder verden igennem sanserne. Jo mindre barnet er, desto mere oplever det verden gennem sanserne, og derfor forsøger vi, at sikre, at barnet bliver stimuleret via alle sine sanser.

At færdes i naturen er med til at stimulere sanserne på den mest optimale måde og derfor har vi prioriteret, at være ude, hver dag året rundt, om sommeren mere end om vinteren, men hver dag – uden undtagelse. Både inde- og uderum stimulerer på mange forskellige måde barnets sanser.

Blomster, lys, farver, årstidsborde, sange ved forskellige aktiviteter. Stor legeplads med høns, pony, blomster, trælegetøj, vandbaner mm. Læs mere om legepladsen senere i den

Barnet er et rytmisk væsen

Alle mennesker er rytmiske væsner, idet de trækker vejret og for at overleve er der nødt til at være en vis vekselvirkning mellem søvn og vågen tilstand. Dette er endnu mere udpræget hos barnet og jo mindre de er, jo tydeligere bliver det. Rytme giver kraft og overskud, og rytme er den ramme der skaber tryghed gennem genkendelighed. Vi skelner i Skovsneglen mellem rytme og takt på den måde, at rytme er en gentagelse, men med visse naturlige afbrydelser og takt er mere statisk form med præcise uafbrudte gentagelser. Da vi opfatter barnet som rytmisk er det helt oplagt at indrette hverdagen rytmisk, og det har vi så gjort således, at der i Skovsneglen er en daglig, ugentlig, månedlig og årlig rytme.

Den daglige rytme er bygget op med sangleg, madlavning, fri leg, inde eller ude, opvask, oprydning, middagsmad, eventyr, sovetid, eftermiddagsmad, afhentning.

Den ugentlige rytme har sine aktiviteter, afhængig af dagen og indeholder bl.a. skovtursdag med rygsæk og madpakke, maledag med vandfarve, forberedelse af mad, bålmad, ridedag på vores pony Tikki.

Det pædagogiske læringsmiljø

Når barnet føler sig trygt, vil det åbne sig for nye indtryk og have lyst til at lege og lære. Et sundt og stimulerede læringsmiljø er karakteriseret ved, at barnet oplever nærvær, ro, sjælelig varme, glæde, begejstring og humor.

Barnet har brug for en overskuelig hverdag, som det kan orientere sig i. I Skovsneglen er hele dagen, som nævnt, formet i en fast rytme, som veksler mellem voksenstyrede fælles aktiviteter og fri leg. Ugen forløber i en struktur, som gør dagene genkendelige for børnene. Årstiderne markeres med bestemte aktiviteter, pynt, farver og fester. Meningen med strukturen er at give barnet mulighed for at opleve verden omkring sig som genkendelig og meningsfuld.

Barnet lærer gennem alt, hvad det møder, derfor skaber vi omgivelser og handlinger omkring barnet, som understøtter dets sanselige, kognitive, emotionelle og sociale udvikling:

Barnet stimuleres sanseligt og kognitivt ved at være i omgivelser, der er harmoniske og ved at møde materialer af god kvalitet, typisk naturmaterialer, som dufter, smager og føles forskelligt.

Sammenhængen mellem fysiske aktiviteter, fortælling og udtryksformer som fx tegning og maling gør, at barnet danner begreber ud fra de sanselige oplevelser og indre billeder.

Barnet stimuleres emotionelt ved at lege med andre børn og ved samvær med pædagogerne. Det får mulighed for at udvikle empati og medfølelse, når det oplever, hvordan alle hjælper hinanden, venter på hinanden og accepterer hinandens forskelligheder. Barnets tætte relationer til pædagogerne udvikles og plejes gennem fælles aktiviteter som det fælles måltid og den daglige fortælling, og gennem mere individuel kontakt fx i garderoben, ved madlavning, på gåture og når det lille barn skal have omsorg og pleje.

Endelig stimuleres barnet socialt gennem fællesskabet med de andre børn såvel i voksenstyrede aktiviteter som i fælles leg.

Årstidsfester

Årstidsfesterne er et centralt pædagogisk redskab i Steiner pædagogikken til bl.a. at opfylde kravene for **de seks lærerplans temaer**. I både forberedelserne op til og afviklingen af selve festen er der meget læring og udvikling for alle aldersgrupper. Derfor indledes dette kapitel med en kort beskrivelse af årstidsfesterne for at give et indblik i den pædagogiske praksis.

Efter beskrivelsen af årstidsfesterne gennemgås den pædagogiske plan og mål inden for hver lærerplans tema. *Endvidere henvises til bilag A, hvor der er et skematisk overblik over flere konkrete eksempler på målopfyldelse indenfor hvert lærerplans tema.*

Høsttur og høsten

En dag i August / september tager vi på bondegårdstur. Vi ser alt kornet alle grøntsagerne på markederne og alle dyrene på gården. Vi spiser vores madpakker på marken og hopper i hø på høloftet og bliver kørt i traktor med vogn . Vi ser bondemande slå korn med le , som vi sammen binder til neg og bringer med os tilbage i børnehaven .Alt i mens vi synger alle vores høstsange vi kender.

Høstfesten

I tiden efter høst turen binder vi små neg af bondens korn som vi tærsker og af kornene maler vi mel og bager høstfest.Vi kærner smør og binder høstkranse til børnehaven, som bliver smukt pyntet. Efter alle høst forbedrelserne holdes så høstfesten. Der opføres et høsteventyr, hvor frugt og grøntsager bliver forvandlet til prinser, konger og prinsesser til høst eventyr. Vi holder høstfest, hvor børnene får høstveste eller høst nederdele på. Vi nyder vores store høstbrød med nykværnet smør og hjemmelavet brombær marmelade , samt alle frugter og grøntsager som børnene har med hjemmefra,

Sct. Michaels festen

Det er Sct, Michael dag den 29. sep. Festen holdes den førstkommande fredag. Det er en ridderfest over legenden om Ridder Georg, der dræber dragen og befrier prinsessen med hjælp fra ærkeenglen Sct. Mikael. I ugerne før festen henter vi grene i skoven, så alle børn kan lave et Sct. Mikael sværd og blive kåret til Sct. Michaels ridder. Denne fest handler om at udvikle mod, ridderlighed og tapperhed. Derfor laver vi forskellige øvelser i haven såsom balance bomme Børnene bager små Michaels sværd og vi laver hyldebær saft.

Lanternefest

Vi holder lanternefest en sen fredag eftermiddag midt i november kl 17.00-18.00. I ugerne før begynder vi at male vådt i vådt med gul og rød. Vi laver lanterner sammen med børnene af det papir de har malet. På dagen inviteres families til lanternefest. Der opføres et Mesterjakel spil om de små dværge som lever nede under jorden . Derefter tændes børnenes lanterner , og vi vandrer syngende ud i haven ,og til sidst møder vi den gamle vægter Morten, som vi synger for og som har småkager til alle børnene fordi de har passet godt på naturen, vækster og dyr. Vi afslutter med græskar suppen rundt om bålet. Denne fest indeholder princippet om at bære lyset ud i mørket .på voksen plan nære sit indre lys.

Adventsspiral

Den sidste fredag før 1 søndag i advent holder vi en fest, som indgangen til julemåneden. På gulvet bliver der lagt en meget stor spiral af gran , mos og krystaller. Når børnene kommer ind, er lokalet næsten mørklagt, kun oplyst ved et enkelt lys i midten. Alle børn går enkeltvis ind i spiralen og tænder sit lille lys (et blankt pudset rødt æble med vokslys i) ved det store lys i midten, og sætter det i spiralen, som efterhånden bliver helt oplyst. Dette er det ydre billede. Men på det indre plan handler det om at hente det indre lys og bringe det ud i fælleskabet,

December

Juleforberedelser

Høst kransen forvandles til adventskrans og er tændt når vi spiser Hele måneden spiller børnene et lille krybbespil, hvor alle på skift er Josef, Maria, Englen Gabriel , hyrder osv. Spillet opføres for

forældre til juleafslutningen, Nissen som bor på loftet kommer i denne tid dagligt på besøg i børnehaven og laver drillerier og afleverer små bamser.

Julefesten

Alle forældre og søskende er inviteret til fest, hvor børnene ophører krybbespillet. Bagefter spiser vi æble skiver, småkager, julegodter og frugt, går om jule træet.

Hellig trekonger kongers spil

I den første uge efter juleferien spiller børnene anden del af krybbespillet, hvor de Hellige trekonger er med i stedet for hyrderne.

Februar - Fastelavn

Fredagen før fastelavn holdes fastelavns fest, med et fast tema f.eks. "fest på slottet", "fest under vandet", "cirkus kommer til byen".

Først på dagen riser vi spirene op i haven med vores fastelavnsris. Derefter går vi ind og inviteres til middag f.eks. i riddersalen hos kongen og hoffolket. Der fortælles et eventyr ud fra fastelavns temaet og hvor alle børnene inddrages ud fra det som de er udklædt.

April

Op til påske kan børnene filte små kyllinger til påskehaven, der er udstillet i vinduerne. Vi sår karse. Dagen før påskefesten har børnene grøntsager med til påskeharen, og vi går i haven og grøntsagerne lægges i reder som vi laver af strå og grene i skoven og som gemmes bag træer og i buskadset, imens vi synger om påskeharen.

Til Påskefesten synger vi for påskeharen og går i haven og ser om påskeharen har kvitteret med påskeæg. Vi får et særligt påskeeventyr og spiser et dejligt påskemåltid. Nogle år har vi været så heldige at få kyllinger. Vi triller æg ned af bakken i haven. Børnene for en lille kurv med hjem med deres påskegræs og æg.

Pinsefesten

Vi fejrer pinsefesten fredagen før pinse. Vi har alle hvidt tøj på og flyver rundt med vores pinsefugle som har været forberedelserne op til pinsefesten. Vi synger sange om pinse og fugle og alt som er let og svævende, Vi blæser sæbebobler.

Sommerfesten

På den næstsidste dag inden sommerferien har alle børn blomster med om morgenen til at binde blomsterkranse med. Vi binder blomsterkranse som børnene de skal have på til festen. De store har i noget tid inden øvet et lille dukkespil som børnene opfører til sommerfesten. Alle får deres malerier med hjem. Til sidst har vi sangleg både med voksne og børn.

Alsidig personlig udvikling

Tilknytning er grundlæggende for at barnet føler sig tryk nok til at være sig selv og derfra bevæge sig videre ud og undersøge verden. Vi tager udgangspunkt i hvert enkelt barn, samtidig med vi har øje for vigtigheden af at være en del af en helhed.

Børnehavens pædagogik understøtter børnene i at udtrykke deres følelser og styrke dem i selv at konfliktløse. Derfor lader vi børnene prøve selv først og vejleder dem dernæst, for først til sidst at gå ind over og løse en eventuel konflikt. Opstår en konflikt mellem barnet og en voksen, er det en tilkendegivet holdning i Skovsneglen, at den voksne bærer ansvaret for at konflikten opstod, hvordan den forløb og ikke mindst for barnets velbefindende.

Det er også vigtigt, at børnene støttes i både at komme ind og deltage i en leg og også støtte dem i at gå ud af en leg, hvis de vil lege alene for en stund. Det enkelte barn og den enkelte situation afgør hvor og hvordan, der skal sættes ind. Ligeledes støtter vi barnet i at udvide deres trykzoner med respekt for ikke at grænseoverskride barnet. F.eks. kan et barn i flere dage kigge på ponyen på afstand, mens de andre børn fodrer, og en dag kan det med en voksen i hånden og med smil på læben blive støttet i at være den, der fodrer ponyen.

Den alsidige personlig udvikling opnås blandt andet ved at barnet oplever, at de er betydningsfulde og værdsatte deltagere og medskabere i det sociale og kulturelle fællesskab. Dette gøres bl.a. ved at de aktivt deltager i børnehavens mange forskellige aktiviteter, og at de også har mulighed for at tage selvstændige initiativer og udfolde sig, og gøre sig vigtige sociale og kulturelle erfaringer.

Social udvikling

Gennem den daglige samling med sangleg plejes den sociale udvikling og barnet får en oplevelse af at høre til. I sanglegen plejes mange forskellige sider af barnet og gruppefællesskabet, bl.a. den sociale holdning, idet alle er med samlet i en kreds. Endvidere kan man i de fleste sanglege ”være noget” inde i midten. Alt efter individualitet, må et barn lære ikke altid at skulle være i centrum, et andet barn skal støttes i ikke altid at holde sig tilbage. Igennem sanglege og fingerlege plejes både barnets sprogudvikling og motorik. Sanglegene følger årets og naturens rytme, og børnene har en stor sangskat med sig, når de forlader børnehaven.

I lillegruppen samles alle hver morgen, hvor der laves fingerlege. Med en bold der trilles fra barn til barn ser de hvem der er der den pågældende dag. De hører alles navne og nævner dem der ikke er der, men som nok kommer igen i morgen. Barnet er vigtigt og en del af børnehaven selvom det ikke er fysisk tilstede. Spisesituationen er også et godt socialt eksempel. Alle sidder sammen og spiser, måltidet begynder og afsluttes med takkesange med hinanden i hænderne, og det giver en følelse af fællesskab og det at være en enhed.

I storegruppen samles alle hver morgen til sangleg under et stort træ i haven eller inde i eventyrrummet alt efter årstid. I sanglegen kan barnet blive sat sammen med hvem som helst i kredsen, hvor de f.eks. skal danse sammen to og to. Her kan der åbnes op for et nyt fællesskab med et andet barn det måske ikke selv søger at lege med. Som med alle andre aktiviteter i børnehaven, ser vi voksne også hvordan sanglegen kopieres og bliver taget med videre i legene efterfølgende. Børnene kopierer måske en hel sangleg, hvor et barn uddeler rollerne som f.eks. drage, ridder og prinsesse, og sådan lever sangene videre, også ofte når barnet er kommet hjem.

Der samarbejdes også på tværs af begge grupper i børnehaven med henblik på at styrke enkelte børn, samt have fokus på deres sociale udvikling. Gennem de daglige aktiviteter kan pædagogerne iagttage om et barn er udfordret og kan tilgodese barnets behov ved at tilpasse dagens aktiviteter. Her kan den store dreng, der endnu mangler det sidste stykke for at være helt skoleklar, hjælpe de små i garderoben, hjælpe med at dække bord og vise de mindre børn hvordan man kan bygge huler. Her er han et forbillede samtidig med at han føler sig særlig ved at være den store hjælper hos de små. Derudover kan et barn fra lillegruppen komme på besøg i storegruppen, særligt i en periode op til det skifter gruppe.

I fælles aktiviteter som eventyrfortælling og sangleg stimuleres barnets forestillingsevne og indre billeddannelse.

I vores børnehave har vi et væld af muligheder for børnene, når det kommer til legesteder. Vi er de voksne er dagligt i gang med forberedelser til næste årstidsfest, som børnene får tilbud om at deltage i. Derved er de med i en skabende proces sammen med andre børn. De kan også vælge i stedet at lege ude eller inde.

Det er alment kendt, at et af de områder, hvor den sociale læring og udvikling understøttes bedst er gennem den frie leg. I skovsneglen er der i den daglige rytme afsat tid til fri leg flere gange i løbet af dagen afbrudt af pædagogiske tilbud som f.eks. ridning, maling og eurytmi, samt de tilbagevendende aktiviteter som sangleg, frokost og eventyr. Vi må ikke underkende, at også i disse aktiviteter stimuleres barnets sociale læring og udvikling.

Kommunikation og sprog

Vi anser det for vigtigt at acceptere, at barnet lever i nuet og understøtter dette i vores kommunikation med barnet ved at undlade forklaringer, der rykker det ud af nuet. Barnets fantasiverden bliver støttet i så vid udstrækning som muligt. Vi undrer os sammen med børnene, vi betragter undersøgende verden omkring os, men vigtigt at pointere, at det sker på børnenes præmisser og ud fra et børneperspektiv, og giver således barnet mulighed for selv at svare. Hvert barn er unikt og har brug for omgivelser, der tilgodeser det unikke og derfor undlader de voksne, at presse færdige rationelle forklaringer ned over børnene.

For at styrke sprogudviklingen i lillegruppen er det vigtigt med gode sproglige forbilleder, og barnet har brug for at sproget er klart, tydeligt og billedrigt. Hos de små børn, samt børn med talevanskeligheder, er der fokus på, at de voksne bruger de konkrete ord og gentager det barnet selv har svært ved at udtale. Dette gøres uden at irettesætte, som hvis barnet siger: 'jeg vil gerne bise mad', hvortil den voksne kan svare: 'ja, du må gerne spise din mad'.

Igennem eventyrfortællingen bliver barnet præsenteret for et sprog som er musikalsk, billedligt og ofte med rim og/eller humor.

Såsom et uddrag fra eventyret Fluen Brummelben:

'Straks kom en frø kvak-kvakkende og det var frøen Kvakulin, der kvækker højt i kær og krat.

Ej, hvilket hus så rent og fint, ej hvilket slot hvem bor derind?

Det gør jeg fluen Brummelben

Og jeg myggen Syngefin

Og jeg musen Knusperknus, men hvem er vel du?

Jeg er frøen Kvakulin, der kvækker højt i kær og krat.

Hvis du vil, så bo hos os. Og så var de fire.'

Eventyret lever videre i børnene, og man kan høre hvordan de selv smager på ordene når de går videre ud i haven fra eventyrrummet. 'Nu er jeg frøen Kvakulin, der kvækker højt', siger en dreng med smil i øjnene til en af sine venner, og de er enige om at det er et sjovt navn.

Forskning viser en sammenhæng mellem små børns motoriske og sproglige færdigheder. En række forskere i det såkaldte Stavangerprojekt fra Universitetet i Stavanger¹ (Moser, Reikerås og Tønnesen) har for nylig peget på, at børn i førskolealderen med gode fysiske færdigheder oftest også har et veludviklet sprog. Forskerne understreger, at børn med god motorik generelt har stærke kommunikative evner og især har en større sproglig bevidsthed og sprogforståelse. Fingerlege og sanglege et vigtigt pædagogisk værktøj til både fin- og grovmotorisk at stimulere barnets sproglige udvikling. Til fingerlegene er der knyttet rytmiske fortællinger og i sanglegene er der altid bevægelse og kropslig udfoldelse.

Legepladsen er stor og indrettet så der er rig mulighed for forskellig fysisk udfoldelse. Derudover er der ridning på børnehavens pony, hvilket også stimulerer evne til at kontrollere kroppen og styrke balanceevnen.

For at leve op til krav om sprogvurdering, har vi efteruddannet en af vores pædagoger på seminaret "Rambøll Sprog: ny metode – samme system". Én fast formiddag om ugen sprogtestes de 3-årige

---

¹ Stavangerprojektet omfatter studier af 1345 børn i førskolealderen og bygger på målbare studier af børns motorik, sprog og sociale færdigheder mv. Stavangerprojektet har skabt fornyet fokus på vigtigheden af at styrke små børns motorik via en bevægelsesorienteret pædagogik.

børn og alle børn i alderen 4,8 – 4,11 år. Til dette anvendes Rambølls kuffert med tilhørende materiale. Resultatet af dette behandles også på vores ugentlige pædagogiske møde.

Krop, sanser og bevægelse

Som det er nævnt under afsnittet ”Barnet som et sansende væsen” er hele Skovsneglens pædagogik og fysiske rammer baseret på at understøtte barnet som et sansende væsen, bl.a. gennem stimulering af krop og bevægelse.

I lillegruppen er der et væld af muligheder for bevægelse for de 1-3 årige: de kan løbe fra toppen af en lille bakke, hoppe rundt i halmballer, gå på balancebomme, gyng, rutsje og køre på små cykler eller traktorer.

Der er ekstra støtte til de børn der måtte have motoriske udfordringer, hvor de voksne hjælper dem med at komme på balancebommen, øve sig i at komme fra liggende til stående mv.

De små øver sig i at tage deres ble af selv, kravle op på bænkene når der serveres mad og i at spise enten deres medbragte madpakker eller den varme mad der serveres i børnehaven .

Lugte og smagssansen bliver vakt til live og udforsket i urtehaven ,hvor der bliver klippet forskellige urter til bålsuppen. Der bliver smagt på søde jordbær og blåbær og duftet til hyldeblomsterne i træet over rutsjebanen.

Natur, udeliv og science

Det er vigtigt for barnets læring, at det kan sanse og glædes over naturen. Derfor har vi ugentlig skovtur, hvor børnene både kan udforske naturen alene og sammen med en voksen. Her kan der undres, stilles spørgsmål og gøres erfaringer. Vi smager på skovsyre og birkeblade, undersøger flyvende og kravlende insekter gennem forstørrelsesglas, betragter forskellige fugle både når de bygger reder og når de trækker sydpå. Vi plukker vilde brombær og hindbær og går hjem og koger det til syltetøj. Vi hvisker og står stille, hvis vi i det fjerne ser et rådyr. Vi samler affald op vi møder på vores tur for at vise børnene, at vi passer på naturen. Vi samler nedfaldne blade for at genanvende dem i vores høstkrans, og vi samler visne grene til vores fastelavnssris.

Barnet lærer verden at kende igennem sine sanser og derfor er den verden vi tilbyder det lille barn fyldt med ting der skal udforskes hele dagen igennem. Lillegruppen har deres have i skøn forening med alle børnehavens dyr, som består af en pony ,en ged, høns og kaniner. Det er en stor glæde for børnene at kunne være med til at fodre dyrene, snakke med dem gennem hegnet, og finde æg gemt rundt omkring i halmen og i hønsenes reddekasser. I lillegruppen kan de også snitte med smørknive, og være med til at vande og passe den lille urtehave.

På vores ugentlige skovtur i storegruppen er mulighederne for at studere naturen uendelige. Fra første skridt på skovstien er der små biller, snegle og måske en regnorm der bliver kigget nærmere på. Vi stopper op, studerer med både øjne og hænder og snakker om hvad vi finder.

At vi skal passe på naturen er helt grundlæggende for vores måde at være i skoven på. Vi samler skrald op på vejen frem og tilbage, og tager det med tilbage til børnehaven i vores vogne. Et af børnene er 'skraldemand' når vi spiser vores madpakker i skoven, og får samlet alt vores affald op. Vi lader de levende træer stå og vokse videre, og samler pinde op fra jorden som bliver forvandlet til alt fra sværd til tryllestave. Børnene hjælper også med at samle pinde sammen om foråret når vi

skal bruge dem til vores pinsefugle ,og om efteråret når de skal bruges som sværd til vores Michaels fest.

Børnene oplever på tæt hold hvordan naturen går sin gang. Når der på stien ligger en mus eller et egern, er det en mulighed for at se et dyr lidt tættere på end man ellers ville kunne. Børnene byder ind med deres tanker omkring hvorvidt dyret var blevet gammel eller måske faldet ned og slået sig. De voksne undrer sig sammen med børnene, og der er plads til både store spørgsmål og lige så store svar på naturens mysterier.

Når vi ikke er i skoven kan børnene udfolde sig på vores store legeplads, der giver plads til sansning, bevægelse, fantasi og kreativitet, og ligeledes stimuleres dette gennem vores legetøj af naturmaterialer.

Skovsneglen prioriterer at være meget ude fordi naturen rummer en mangfoldighed, som giver barnet mulighed for at finde styrke og indre balance. Når barnet opholder sig ude og må finde på lege i alt slags vejr lærer det at se muligheder frem for begrænsninger, og det er med til at stimulere barnets naturlige viljeskraft og skabe et sundt fundament, som er sundhedsfremmende for barnet.

Børn udforsker naturen og dens elementer med ild, luft, vand og jord. De laver deres egne fugle og ser hvordan de flyver båret af vinden. De hjælper med at bære brænde og snitte kviste og ser, hvordan luft og varme skaber ild, så der kan laves mad over bål. Og hvordan bålet også giver varme. De betragter larver og plukker blade til dem, er måske heldige at følge en puppe og se den forvandle sig til sommerfugl. En forundring over naturens processer, der både kan stimulere deres nysgerrighed og ”forstyrre” dem, så de kan udforske mere og gøre flere erfaringer.

Kultur, æstetik og fællesskab

Kulturen i børnehaven bliver skabt ved at vi voksne er forbilleder for børnene og tydeligt viser, hvordan vi gør. Vi viser hvordan vi er overfor hinanden gennem sprog, kropssprog, tone mv. og vi viser hvordan rammerne er f.eks. ved at give hinanden hånden når vi siger godmorgen og farvel til både barn og forælder, vente med at rejse sig fra bordet til vi har sunget tak for mad og Fødselsdageventyret er særligt for Rudolf Steiner børnehaver, og en unik mulighed for at lære hvert barn bedre at kende. Derudover er det en måde hvorpå børnene kan lære om forskellige kulturer og traditioner.

Før eventyret begynder tager den voksne fødselsdagsbarnet med ind i eventyrrummet. Her er der dækket et fint bord med rød dug, lys, blomster, krystaller og flag. Barnet sætter sig på en høj stol med en krone på, som kun bruges til fødselsdage. Så får barnet en silkekappe på og en guldkrone. Nu bliver de andre børn inviteret indenfor, sammen med de andre voksne. Eventyret starter med en lille sang som synges først; 'eventyr, kom til mig, jeg vil gerne høre dig'. Hele fortællingen foregår i børnehøjde og handler om barnets liv fra start til denne specifikke fødselsdag. Vi fortæller om forældrene, søskende, andre særlige personer i barnets liv, kæledyr, særlige oplevelser og sjove ting de har prøvet. Til slut sendes et lys rundt imens der synges. Nu får fødselsdagsbarnet lov til at puste alle lysene ud.

Under et silketørklæde gemmer der sig en gave: når barnet bliver 4 får det en håndlavet lille dukke med samme øjen- og hårfarve som barnet. Derudover har dukken en fin kappe og en krone på, ligesom barnet selv. Når barnet bliver 5 får det en fin folk. Hvis barnet når at fylde 6 år får det en lille kiste med en masse små krystaller i. Barnet går, ofte stolt, rundt og viser sin gave til alle de andre børn. Magien i disse oplevelser blev en dag særlig tydelig da en dreng med drømmende udtryk i øjnene spurgte den voksne: 'Hvordan ved du alt det?'

I lillegruppen bliver børnene også fejret med krone, kappe og små lys. Derudover får de et lille strikket dyr, f.eks. en kat eller en mus.

Børnene i lillegruppen har deres egne små forberedelser til årstidsfesterne, som de må vente med at være en rigtig del af, når de rykker op i store gruppen. De får smøreknive til at snitte pinde med, når der skal laves pinsefugle og Michaels sværd. De kigger på, når de voksne laver den store høstkrans,

der hænger udenfor, og prøver selv at pynte lerkranse med korn og grene med bær, samt kværne korn.

Kreativitet er et bærende element i hele vores pædagogik. For at stimulere den skabende kraft i børnene er årsløbet i børnehaven tilrettelagt, så børnene maler med akvarel, syr gulvklude, filter, syr tøj og laver dukker til teater, og er de udførende kræfter ved marionet teater. Alt i alt inddrages børnene i de skabende processer af alle de rekvisitter, der bruges til årstidsfester. Således indgår nysgerrighed, sansning, leg og fantasi i den æstetiske læringsproces i Skovsneglen.

En af vores kulturskatte er folkeeventyr, der rummer forskellige aspekter af menneskets liv. Folkeeventyrerne rummer et smukt og fuldendt billedsprog, som indeholder stor livsvisdom, der bliver en skat for livet. Eventyrene udvikler endvidere den indre billeddannelse og evnen til at lytte.

Hver dag fortælles remseeventyr, folkeeventyr eller årstidsfortælling. Pædagogen fortæller eventyret levende, ofte fulgt op af et lille bordspil eller marionetteater. Børnene lytter med fængslende opmærksomhed, føler glæde eller nedtrykthed over persongalleriets forskellige prøvelser. Indimellem spiller børnene selv rollerne i eventyret. I remseeventyret er det rytmen, der er det væsentlige: de har ofte ingen pointe og egner sig godt til de mindre børn.

Et bærende menneskesyn i pædagogikken er, at alle er unikke og skal mødes respektfuldt og med anerkendelse for den man er. Gennem Skovsneglens pædagogik styrker vi barnet til at udvikle sig til et skabende individ, der kan tænke og handle selvstændigt, kende sit eget værd, stå ved sig selv og som voksen navigere i samfundet på en etisk og moralsk forsvarlig måde i forhold til sig selv og andre.

Dannelse og børneperspektiver

En af vores store opgaver i børnehaven er, at styrke det sociale liv med plads og rum til den individualitet barnet er, og med plads til læring. Det er vi voksne på kærlig vis garanterer for.

En af måderne, hvor dette tilgodeses er gennem den daglige sangleg, hvor det enkelte barn har mulighed for at præge sanglegen, idet det af pædagogerne inviteres til aktiv deltagelse og frit kan vælge sig ind i sanglegen og kan vælge en ”ven”, der er aktiv i den pågældende sangleg. Dette indebærer også at kunne begå sig i det sociale og acceptere, at man ikke altid er ”den der bliver valgt” af et andet barn.

Vi deler dagligt børnene op efter deres ønsker. Der er mulighed for at komme ud på gårdspladsen, som også er omdannet til legeplads med både gyng, sandkasse, balancebomme og et sted til leg med vand og skibe. Vi er for det meste udendørs, men i løbet af dagen kommer børnene på skift indenfor og leger på stuen, hvor vi også opholder os mere om efteråret og vinteren.

I storegruppen tager vi hvert barns ønske om særlige aktiviteter eller foretrukne steder at lege med i vores overvejelser for dagen. Barnet skal føle at det bliver mødt i sine behov og ønsker, samtidig med at det er den voksnes ansvar at skabe nærende rammer for den enkelte og at barnet indgår i udviklende fællesskaber. For at barnet netop kan indgå i forskelligartede relationer med andre børn og voksne, bliver der inspireret til både fri leg og planlagte aktiviteter. Den voksne leger ikke med børnene, men er et efterlignelsesværdigt forbillede. Dog har vi den daglige sangleg, hvor man kan betragte den voksne som lege med børnene. Vi prioriterer som et pædagogisk redskab børnebetragtning, så vi gennem det kan se, hvordan vi kan guide, vejlede og støtte børnene bedst mulig i legen. Den voksne kan hjælpe børnene med at komme ind i en leg, og danne nye grupper på tværs af alder mv.

Et andet vigtigt aspekt af det sociale liv er at føle sig som en nødvendig del af fællesskabet. Det gør vi i Skovsneglen ved at inddrage børnene i praktiske opgaver, hvor de hjælper de voksne med reelle opgaver alt efter alder og gemyt; ordne grøntsager, dække borde til frokost, fodre hesten, vaske krybber, luge i haven, feje mm. Da de voksne som sagt er den aktive i disse aktiviteter har børnene indenfor flere af disse aktiviteter et frit valg til at bidrage eller lave noget andet.

Når der er fri leg, kan børnene selv vælge om de vil være ude eller inde. Der er ponyridning hver fredag som en del af ugens rytme. Det kan så hænde at et par børn vil ride om tirsdagen, og for at imødekomme barnet kan de få lov at strigle, og samtidig lære at kunne rumme en afvisning, da ridedag er om fredagen.

På stuen ligger forstørrelsesglas og insektglas frit tilgængelige så børnene selv kan vælge, hvornår og hvordan de vil kigge på dyr og undersøge naturen, ud over vores ugentlige skovtur.

Vi som voksne har fokus på, at vi er rollemodeller og er efterlignelsesværdige, hvilket både omfatter vores handlinger men også sprog, stemning og indre liv som barnet sanser og derved kopierer eller udtrykker på forskellig vis. De voksne skal skabe de bedste betingelser for udvikling og nærvær gennem hele dagen i børnehaven. Børnene føler sig værdifulde, når de bliver inddraget. De små i lillegruppen kan f.eks hjælpe med at fodre dyr, give sutsko til en ven, hente madpakker mv. De større børn kan derudover hjælpe med at trøste og hente tryllecreme, hente brænde, plukke krydderurter til bålsuppen, og hjælpe med at samle pinde i skoven som vi bruger til pinsefugle eller sværd til vores Michaels fest.

I Skovsneglen har vi et væld af muligheder, ude som inde, for at barnet kan udfolde sig kreativt og skabe med sine hænder. I lillegruppen kan de prøve kræfter med at snitte med smøreknive, og øve sig der, indtil de senere i selskab med en voksen kan prøve en rigtig snittekniv i storegruppen. Det samme gælder når vi skal save, så hjælper den voksne til med at styre både pind og sav i starten, men lader barnet prøve selv, når hånden er mere sikker.

I lillegruppen starter barnets rejse udi det sociale fællesskab med en voksen i hånden eller nær ved, der kan støtte barnet i nysgerrigt at tage del i det i sit eget tempo; sidde med en masse andre børn når der laves kager i sandkassen, kravle op ved siden af en ven på gyngen og gå sammen ind i legehuset.

I storegruppen skærer vi grøntsager til både sovs og suppe, og som udgangspunkt er det en opgave som alle skolebørnene hjælper til med. Ofte vil andre børn også være med, og de får en kniv der passer til deres alder. Det er en hyggelig stund hvor hvert barn sidder fordybet med hver sin lille bunke af grøntsager, og er med til at se hvordan skålen bliver fyldt med mad til os alle til næste dag. Vi har forskellige tilbud af håndarbejde alt efter årstiden, såsom at være med til at væve, filte bolde, vikle snor til kastanjeederkopper eller lave bladkroner. Ved mindre opgaver, får de yngste i storegruppen lov til at prøve kræfter med ting der kan tage lidt tid. Det handler ikke om det færdige produkt, men om glæden ved processen. Og de kan gå til og fra, og har en voksen til at hjælpe dem videre efter behov.

Således fremmer vi barnets trivsel, læring, udvikling og dannelse gennem et trygt og pædagogisk læringsmiljø, hvor legen er grundlæggende med udgangspunkt i et børneperspektiv.

Legen

Den frie leg er barnets egen skabende handling, og Skovsneglen lægger vægt på, at der er god tid til at lege, og at alle leger på mange forskellige måder. Der er derfor plads til hurtig løb, stille madlavning i sandkassen, koncentreret opbygning af hule, omsorgsfuld pleje af dukken, voldsom kamp mod dragen etc.

Jo simple barnets legetøj er, jo bedre kan det udvikle sin fantasi; dukken skal både kunne være glad og ked af det, klodserne skal både kunne bruges til at bygge et slot og gøre det ud for tilskuere omkring en racerbane. I den frie leg kan børnene lege alene eller med hinanden. Det vigtigste er, at fantasien udfoldes og roller og begreber afprøves. Det bidrager til at skabe en social fleksibilitet i barnets indre. Den frie leg danner derfor udgangspunkt for barnets individuelle, sociale og demokratiske dannelse.

Vi opfordrer børnene til at lege med forskellige børn og at prøve forskellige roller i legene. Den voksne er ikke en del af legen, men kan ”besøge” den, hvis barnet beder om det, eller når legen enten er gået i stå eller har taget en drejning.

Vi har en meget stor have inddelt i områder, så der både er plads til at løbe rundt, klatre i træer, men også søge ly blandt træer. Ligeledes er der indrettet en shelter, hvor man kan søge ly for regn og blæst og der er ligeledes bålplads her, og vi har et legeområde med vandkanaler. Haven støder op til folden og stalden, hvor vores hest går. Derudover har vi høns, katte og kanin. Alt i alt en have, der understøtter de gode sanseoplevelser.

Læring og Sansning

Som nævnt er barnet et efterlignende væsen, og der sker en læring, når barnet gennem den frie leg, får udlevet og eksperimenteret med det, som det har set både i hjemmet og i børnehaven og derved gør deres egne erfaringer. Der sker en individualiseringsproces, der således skaber læring.

Det er af stor betydning for Skovsneglen, at vi skaber et alsidigt, inddragende og trygt læringsmiljø, der tilgodeser det enkelte barns udvikling. Gennem en pædagogisk planlagt rytmisk hverdag er der en vekslen mellem voksenplanlagte aktiviteter (ride på hest, muge ud i stalden, lave bålmad, gå-i-skoven mm), de børneinitierede lege (den fri leg både ude og inde) og de rutine planlagte aktiviteter (sangleg, frokost, eventyr).

Rudolf Steiner pædagogikken lægger vægt på, at barnet lærer at være i verden som sig selv. Det lærer barnet først og fremmest gennem leg og ved at møde tydelige, nærværende og omsorgsfulde pædagoger, som det kan efterligne. Derfor må pædagogen være et forbillede i alt, hvad hun gør fra modtagelsen af forældre og barn om morgenen til oprydning på legepladsen før lukketid.

Barnet lærer at blive selvhjulpnen ved f.eks. af- og påklædning. Det lærer sin krop at kende og udvikle grov- og finmotorik gennem alle dagens aktiviteter bl.a. ved at lege i sand, klatre i træer, save brænde, grave huller, lytte til fuglene, filte, undersøge dyrespor mm, der alt sammen er med til at skærpe børnenes opmærksomhed og motorik.

At det lille barn sanser, og endda bedre end den voksne, synes klart for de fleste. Jo mindre barnet er, desto mere oplever det verden gennem sanserne, og derfor forsøger vi, at sikre, at barnet bliver stimuleret via alle sine sanser.

Generelt tilstræber vi i Skovsneglen, at sanseoplevelserne er så ægte/naturlige som muligt. Dette gøres bl.a. gennem materialevalg, plantefarver, og gennem omgang med de 4 elementer jord, vand, luft og ild. Eksempelvis er legetøjet fremstillet af naturmaterialer. Derved sikres barnets mulighed for at forstå verden bedre, idet en stor lastbil af træ er tung og stemmer overens med sin fylde til forskel fra en i plastik. Ligesom dukken, som er fremstillet af uld og bomuld, er blød og varm, og derfor naturligt appellerer til omsorg, til forskel fra den af plastik, som er hård og kold.

Hver dag laves der mad eller bages. Maden er udelukkende vegetarisk og fremstillet af enten biodynamiske eller økologiske råvarer. Spisningen begynder og slutter altid med en lille sang, hvor vi takker for maden, og vi tænder levende lys på bordet. Maden er en vigtig sanseoplevelse for børnene og samtidig udgør den en stor del af det sociale værdigrundlag i Skovsneglen – fællesskabet. Vi bestræber os på at lave enkel og børnevenlig mad, og vi tager gerne de nødvendige hensyn til børn med allergi.

Barnet sanser naturligvis også stemninger, og det tager vi højde for. Vi sikrer daglig oprydning og omsorg for de fysiske rammer, men også stemningen mennesker imellem er essentiel. Derfor stræber vi efter at tale ordentligt, være åbne, ærlige og ikke mindst hjertelige over for forældre, børn og de voksne imellem. Det er også afgørende for børn, at der er overensstemmelse mellem den indre stemning og den ydre handling hos de voksne, så vi arbejder med at være tydelige og autentiske frem for alt.

Vi støtter udviklingen af barnets følelsesliv ved at lytte til det og lade barnet udtrykke sig selv. Barnet udvikler sprog gennem samtale og fortælling, fri leg, sange, rim og remser. Barnet udvikler sine fysiske kompetencer ved bl.a. At sy, lave lanterner og støbe lys. Læringsprocessen foregår ved

at der er plads til at barnet kan prøve, ”fejle”, og prøve igen, indtil det lykkes. Pædagogen skal støtte barnet i at komme igennem processen, såvel ved at lære det håndværket som ved at træne tålmodighed, ihærdighed og fordybelse.

Forudsætningen for at det unge og voksne menneske kan tænke og agere kreativt og innovativt er, at det som barn stimuleres til at udvikle en rig indre billedverden. I en verden, hvor billedmedier fylder meget, møder barnet konstant færdige ydre billeder, som ikke stimulerer dets egen indre billeddannende aktivitet. Skovsneglen forsøger særligt gennem fortælling og eventyr, at vise arketyperiske kvaliteter, som kan inspirere børnene til at bruge deres fantasi og danne deres egne billeder. Ligesom børnene, uanset køn, deltager på lige fod i alle aktiviteter og alle prøver rollerne som prinsesse ridder eller heks.

At barnet lærer ved efterligning betyder, at de voksne må fremstå som gode forbilleder. Alt hvad de voksne foretager sig bliver enten direkte efterlignet, eller ligger som inspiration til børnenes leg. Da legen fremmer barnets fantasi, virkelyst, sprog, nysgerrighed, sociale kompetencer, selvværd og identitet er det en del af den daglige rytmiske pædagogiske praksis, at der er fri leg to gange om dagen; efter sangleg om morgenen og efter eventyr om eftermiddagen.

I fri leg-perioderne udfører det pædagogiske personale forskellige nødvendige gøremål, som handler om de nære ting i et 2 til 7-årigt barns liv. Vi laver mad, ælter dej og bager boller, syr, strikker, snitter og reparerer legetøj. Saver og hugger brænde til bål, laver forberedelser til den næstkommende årstidsfest osv. Disse ting udføres på en måde, så forklaringer er unødvendige, og børnene kan derved igennem iagttagelse og eftergøren selv erfare og komme til forståelse. Samtidig med at der laves mad mm. leger børnene omkring os, eller de er aktivt deltagende i de daglige gøremål.

Der er selvfølgelig altid tid til at være behjælpelig med at bygge huler, busser, sørøverskibe, slotte og andet til deres leg. Men det er vigtigt at holde sig for øje, at børnenes leg er allermest skabende og dyb, når den kan være omgivet af de voksnes aktivitet. Igennem legen med de andre børn, udvikler den enkelte efterhånden de sociale net. Disse udvikles kun ved udfordringer. Vi anser barnets fantasifulde leg som grundlaget for personlighedsdannelsen og for det senere voksne menneskes evne til at arbejde, til at opleve medmennesket og til at tænke ukonventionelt, skabende og initiativrigt.

Børn lærer bl.a. gennem sanseoplevelser, og derfor tilstræber vi i Skovsneglen, at sanseoplevelserne er så naturlige som muligt. Dette gøres bl.a. gennem den daglige madlavning, hvor dufte og smagsoplevelserne stimuleres igennem biodynamiske og økologiske madvarer samt igennem legetøj i naturmaterialer, plantefarver og omgang med de fire elementer: jord, luft, ild og vand.

Børnefællesskaber

Skovsneglens rytmiske hverdag er planlagt, så der skabes et socialt trygt rum, hvorigennem det enkelte barn kan lære og udvikle sig både som individ og som en del af en gruppe. Det er eksistentielt vigtigt, at barnet føler sig som en del af en gruppe og at det i gruppen føler sig set og anerkendt, som den det er.

Børnenes fællesskabs udvikles gennem leg, fælles aktiviteter og en oplevelse af at være i og bidrage til fællesskabet. Igennem sangleg, dukketeater og årstidsfester får børnene en fælles fortælling, som bidrager til oplevelsen af at være en del af fællesskabet. Gennem disse aktiviteter lærer børnene desuden som gruppe at vente og at lytte til og lade sig inspirere af hinanden og pædagogerne. Alle hverdagens gentagne aktiviteter som måltider, af- og påklædning og ture ud af huset er med til at styrke oplevelsen af at være en gruppe, der venter på og tager hensyn til hinanden.

Det pædagogiske personale er opmærksomt på, at der ikke dannes lukkede grupper med de samme børn, der altid leger sammen ved bl.a. at inddrage forskellige børn i de daglige gøremål, så hvert enkelt barn får prøvet nye færdigheder og gør det med forskellige børn, så der indgås nye relationer. Dette sker med opmærksomhed på og i respekt for, at to eller flere børn i en periode kan søge de samme børn for at knytte tætte bånd og udvikle relationen.

Det er en del af børnehavens pædagogiske arbejde, at støtte forældre i at lave legeaftaler uden for børnehaven, og dermed bidrage til et velfungerende børnefællesskab. Endvidere er der ved flere af vores årstidsfester (lanterne-, jul- og sommerfesten) inviteret forældre, søskende og bedsteforældre med for at styrke barnets oplevelse af at være en del af et større fællesskab på tværs af alder, køn og kultur.

To gange om året har vi arbejdslørdage, hvor børnene deltager med deres forældre og søskende. Alle bidrager, efter evne, med renovering af børnehaven (male vinduer, terrasse, reparere hegn mm) og eventuelle nye projekter (bygge bålplads, legehus, sansehøve mm). Derved styrker ligeledes oplevelsen af at være en del af et større socialt fællesskab, hvor alle efter evne bidrager til fællesskabet for helhedens bedste.

Samarbejde med forældre om børns læring

I Skovsneglen tilstræber vi, at barnet oplever, at der er sammenhæng mellem familien, hjemmet og fællesskabet i børnehaven. Barnet skal opleve, at de voksne gensidigt respekterer og viser imødekommelse i forhold til hinanden. Dette sker bl.a. gennem arbejdsdage, hvor forældre bidrager til at vedligeholde hus og have. Derudover bidrager forældrene i en turnus ordning til rengøring af børnehaven, påfyldning af piller i børnehavens pillefyr, fodring af hest og høns i weekender.

Ligeledes inviteres forældre – hvis rammerne tillader det – med til årstidsfester. Her møder forældrene ikke blot pædagogerne, men også hinanden og Skovsneglens øvrige børn, så de kommer tættere på de mennesker og oplevelser, der er vigtige i deres barns hverdag. Sådanne arrangementer bidrager til at barnet oplever sammenhæng mellem familie og dagtilbud, og at forældrene føler medansvar.

Forældresamarbejdet sker også i forældrebestyrelsen, på forældremøder og ved individuelle samtaler. Ved de årlige forældremøder inviteres foredragsholder, der sammen med leder orienterer om pædagogikken, og hvor den pædagogiske praksis kan drøftes.

Helt konkret sker samarbejdet med forældrene om barnets læring ved at vi hver 3. måned afholder forældresamtaler. Her er vi i dialog omkring barnet, dets udvikling og læring baseret både på hvordan det går derhjemme og hvordan det går i børnehaven (Se bilag B, stue-tjek). I fællesskab sætter vi mål for barnets udvikling og læring, så der er noget at evaluere og følge op på ved næste forældresamtale.

Gennem pædagogernes indsigt i og forståelse for barnets hjemlige forhold kan pædagogerne bidrage med faglig støtte og vejledning til forældrene, hvis der er behov for dette.

Når der starter et nyt barn har vi ligeledes et møde med udveksling af erfaringer omkring trivsel og udvikling. Gennem samtale kan opnås større forståelse for barnets og fællesskabets behov. En tillidsfuld udveksling mellem forældre og pædagoger er en forudsætning for, at de sammen kan skabe en tryk ramme omkring barnets liv i Skovsneglen og hjemme. Dette samarbejde er særligt vigtigt i perioder, hvor barnet af den ene eller anden grund er udsat og har brug for særlig omsorg.

Børn i udsatte positioner

Børn kan være fysisk, følelsesmæssigt og socialt udsatte. Nogle børn har et handicap, andre mangler omsorg og stimulation eller ro og overskuelighed. Mange børn savner tydelige voksne, som tør vise vejen og skabe rammer omkring barnets dagligdag.

En forudsætning for at få øje på det udsatte barn er, at pædagogen hver dag ser og forholder sig individuelt til hvert enkelt barn. I Skovsneglen bliver børn og forældre hver morgen mødt af en pædagog, som tager imod og siger velkommen til en ny dag. I dette møde søger pædagogen at fornemme barnets tilstand, og så bruge den fornemmelse til at støtte barnet i løbet af dagen.

I Skovsneglen bruger vi i udvalgte perioder et evalueringsværktøj i form af en smileyordning, som giver et godt indblik i hvordan det enkelte barn har haft det i løbet af dagen. En voksen fra hver stue tager sig tid til at gennemgå hvert barns dag, og derudfra laves en samlet vurdering. Vi kan opfange mønstre i et barns hverdag, og derigennem tage det op med kolleger og barnets forældre. At stå i en udsat position, kan f.eks. være noget længerevarende som ved en skilsmisse, hvis barnet har opmærksomhedsforstyrrelser, eller en kortere periode pga forskellige omstændigheder i barnets liv. Hver dag har vi fokus på at skabe de bedste betingelser for gode lege relationer mellem børnene. Hvis et barn er i en svær periode, kontakter vi forældrene og i fællesskab får fokus på, hvordan vi kan afhjælpe situationen, og aftaler et møde, hvis der er brug for det. I løbet af dagen betragter vi det udsatte barn, og noterer de ting vi ser. Det er særlig gavnligt, når flere pædagoger observerer det samme barn over en periode, da vi kan bruge vores forskellige perspektiver til at støtte barnet bedst muligt fremadrettet.

Vi tilrettelægger dagen ud fra hvert barns behov, såsom at lege indenfor med en enkelt ven, hjælpe til i køkkenet eller komme på besøg i den anden gruppe, således at barnet får den bedste mulige dag.

Gennem de daglige aktiviteter kan pædagogerne iagttage, hvornår og hvordan det enkelte barn er udfordret og tilgodese barnets behov ved at tilpasse dagens aktiviteter. Måske har det udsatte barn behov for at sidde ved siden af en voksen ved måltidet eller brug for at blive ledt ind i legen med en voksens hjælp. Barnets leg afspejler det, som har gjort indtryk og lever i barnets følelsesliv. Derfor kan pædagogen ved at iagttage barnets leg se, hvad det er optaget af, og om det er fastlåst i noget, som det skal have hjælp til at forløse. Fx kan det meget urolige barn inviteres med til at stable brænde eller lave bål, mens det utrygge barn kan støttes ved, at pædagogerne skaber overskuelige rammer med en-til-en kontakt, fx omkring borddækning, hvor barnet i begyndelsen hjælper en voksen og senere kan dække bord med et andet barn.

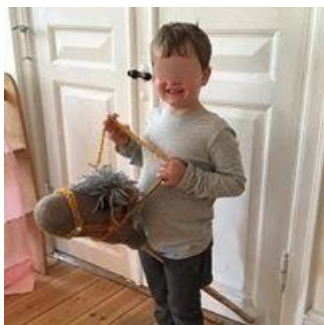
Det er vigtigt at pleje tilknytningen mellem det udsatte barn og en voksen, som det særligt holder af. Det skaber grundlag for, at barnet senere kan åbne sig mod flere relationer. Ligeledes er samarbejdet med forældre særligt vigtigt, når det udsatte barns udvikling skal understøttes. Derfor søger vi at inddrage dem og lytte til deres erfaringer og ideer i forhold til barnets vanskeligheder.

På personalemøder, hvor vi evaluerer vores pædagogiske praksis, inddrager vi både pædagogers og forældres observationer af barnet. Er der tale om mere vedvarende problemer, så vil fagpersoner såsom psykologer, sprogkonsulenter eller andre, fx antroposofiske læger og terapeuter blive involveret.

Sammenhæng med børnehaveklassen

Skiftet fra dagtilbud til skole er en stor overgang for barnet og for familien. Pædagogikken i Skovsneglen er med til at gøre børnene klar til at modtage undervisning og færdes i det større miljø skolen udgør. Et barn, som kommer fra en Rudolf Steiner børnehaven vil almindeligvis være god til at lytte, kunne indgå i fællesskaber, være selvhjulpne, nysgerrig, hjælpsom og god til at koncentrere sig.

Det sidste år før skolestart er der særlig opmærksomhed på at følge barnets udvikling mod at være klar til at forlade den trygge ramme i børnehaven og begynde en ny fase af sit liv i skolen. Det gælder særligt i forhold til, om barnet er modnet følelsesmæssigt til at kunne stå alene uden voksenstøtte i en større gruppe børn, og at det har ro nok til at være stille i længere tid og samle sig om fx at modtage en besked.

I praksis foregår det således, at de kommende skolebørn efter påske syr deres egen kæphest, der bl.a. kræver koncentration og vedholdenhed. Endvidere får de flere faste pligter såsom: opvask, borddækning, tage ud af bordet.

Derudover samler Børnehaven fra maj måned alle kommende skolebørn en gang ugentligt til flg. aktiviteter:

Dukkesyning til dukketeater, øver dukketeater til fremvisning ved sommerfest, tager på skovtur, følger med den voksne en opskrift til bagning af kage til sommerfest, samler tegninger og malerier til mapper.

Pædagogernes iagttagelse af barnet og tilrettelæggelse af barnets læringsmiljø vil have fokus på, at barnet udvikler en tilstrækkelig modenhed til at kunne begynde i skole. Børnehaven laver endvidere overgangs skemaer til Rudolf Steiner skolen,

De børn, der skal på Rudolf Steiner skolen i Vordingborg, besøger med deres forældre skolen og deres lærer kommer på besøg i Skovsneglen. Endvidere skriver børnehaven om hvert enkelt barn til skolen, inden barnet optages på skolen.

De børn, der skal på Præstø privatskole har tre besøgsdage med en pædagog inden start, og der udfyldes overgangsskema inden skolestart.

Inddragelse af lokalsamfundet

Hvert år arrangeres besøg på den lokale bondegård, som optakt til den årlige høstfest. Her høstes kornet med le og forarbejdes hjemme i børnehaven, hvor det males til mel og bages til boller. Derved følger barnet aktivt hele processen fra jord til bord.

Bonden kommer også jævnligt i børnehaven med traktor, til stor glæde for børnene, og leverer halm til ponyerne. Derudover kommer børnene på besøg hos den lokale skrædder og ser et håndvæk i funktion. Et andet samarbejde med lokal virksomhed er smeden, der kommer i børnehaven og skor børnehavens ponyer. Som bekendt er der også besøg på nogle af de lokale skoler.

Inddragelse af forældrebestyrelse

Børnehaven består af en Institutionsbestyrelse og en forældrebestyrelse.

Institutionsbestyrelsen har arbejdsgiverkompetence og økonomisk ansvar og er ansvarlig for hele driften af institutionen. I institutionsbestyrelsen sidder initiativtager/ejere som medlemmer, og det er op til medlemmerne i institutionsbestyrelsen, om der skal sidde andre, og hvilket mandat de skal have.

Forældrebestyrelsen består af et flertal af forældre med børn i institutionen. Forældrebestyrelsen skal som minimum have indflydelse på principperne for daginstitutionens arbejde.

Valgprocedure og forældrebestyrelsens kompetence skal fremgå af vedtægterne.

Forældrebestyrelsen er ansvarlig for forberedelserne til arbejdsdagen.

Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø

Da barnet som nævnt er et sansende væsen og står i relation til omverdenen gennem sanserne er det vigtigt, at der både på det fysiske, psykiske og æstetiske plan er rammer som barnet trives i.

Det fysiske

Vi sikrer daglig oprydning og omsorg for de fysiske rammer, ved at sørge for at rydde op, dvs. at alle ting har deres faste synlige plads. Således er det nemt at overskue, selv for et lille barn, hvor tingene har hjemme, både når de skal bruges til leg, og når der skal ryddes op. Endvidere er det vigtigt at lære børnene, at tingene har en værdi – vi ser nødigt, at de bliver væk, og derfor rydder vi omhyggeligt op, og lærer børnene at alting har sin plads. Desuden kan det være værdifuldt for resten af livet at kende fornemmelsen af at føre ting helt til ende.

Inden vi spiser frokost tilbydes alle børn at gå på toilettet og alle børn vasker hænder inden vi spiser.

Det psykiske

For at komme barnet i møde med en handling, der er til at forstå, giver vi altid hånd og har øjenkontakt, når vi hilser eller tager afsked med et barn. Derved fortæller vi barnet gennem handling, at vi har set dem og signalerer glæde ved at se dem, og samtidig viser vi, at vi nu har påtaget os ansvaret for dem. Ligeledes siger farvel med håndtryk og tak for i dag, for igen gennem handling at overgive ansvaret for barnet til forældrene igen.

Men også stemningen mennesker imellem er essentiel. Derfor taler de voksne respektfuldt til og om hinanden, er åbne, ærlige og ikke mindst hjertelige over for både forældre og børn og naturligvis også overfor hinanden som kolleger. Da børn også sanser stemninger er det afgørende, at der er overensstemmelse mellem den indre stemning og den ydre handling hos de voksne, så vi tilstræber at være tydelige og autentiske frem for alt.

Når vi bevæger os fra en voksenstyret aktivitet til en anden sker det ofte gennem en sang, således er der en ”rydde op” sang, en ”vaske hænder” sang mm. Derved oplever børnene voksne der med glæde begynder at rydde op mens de synger, og dette efterligner børnene, så de naturligt istemmer og lægger ting på plads. Der er ingen kommandoer, irettesættelser og sure miner. I det hele taget er pædagogikken kendetegnet ved, at der ikke skældes ud, men tales respektfuldt og kærligt til børnene for at skabe et trygt børnemiljø.

Det æstetiske

Hver dag når vi har spist vaskes borde af og gulvene fejes. Der er altid friske blomster og små silkeduge på bordene i dagens farve. På denne måde stræber vi efter at skabe en æstetisk, hyggelig stemning, der stimulerer børnene til at føle sig trygge og hjemme.

Dekoration af indgangen til Skovsneglen skifter efter årstiden, så børnenes sanser stimuleres efter det rytmiske årsløb, om efteråret kan der f.eks. være lyngplanter og hoccido græskar, om vinteren er gangsti til børnehaven oplyst med små lanterner, der sagte blafrer, så lyset i mørket viser vej ind til børnehaven.

Småbørnsgruppen og børnehaven har hver deres indgang og hver deres garderobe, så der er plads og ro til at tage overtøj af og tage sutsko på. Garderoben er ryddelig og æstetisk med planter og billeder og malet i lette pastelfarver, så det er rart at træde ind i. Der er et vinkevindue, hvor barnet kan vinke farvel, hvis det har behov for dette. Har et barn behov for at sidde lidt i garderoben for at vågne op inden det går ind til de andre børn, respekteres dette.

Alle stuer er malet i rolige pastelfarver og et årstidsbord er dækket med årstidens blomster, blade, dukker mm.

Evalueringskultur

Det er vigtigt for personalet at reflektere over egen praksis så vi hele tiden sikrer, at der er bevidsthed og læring omkring det vi gør i vores pædagogiske praksis både i forhold til børnene i forhold til os som fagpersoner.

Mens børnene leger er pædagogerne aktive med dagligdags gøremål i nærheden af børnene, således at de samtidig kan observere det enkelte barn og se hvordan det interagerer med få børn eller en hel børnegruppe. Disse observationer anvendes i forbindelse med den daglige evaluering, der dokumenteres på det dertil udarbejdede evalueringsark ”Stue-tjek” (se bilag B), hvor der evalueres på barnets trivsel, tilknytning og leg. Dette stue-tjek bliver et pædagogisk redskab til at målrette en pædagogisk indsats for at styrke barnet indenfor de nævnte områder. Endvidere bruges observationerne til at styrke samarbejdet med hjemmet.

Observationerne anvendes også til evt. udfærdigelse af handleplaner (se bilag C) der vedrører en specifik indsats overfor en gruppe børn.

Bilag A, Skema over eksempler på målopfyldelse af lærerplanstemaer

Den styrkede pædagogiske lærerplan, Børnehaven Skovsneglen

Lærerplanstema	Pædagogisk mål	Hvordan arbejdes og opfyldes LP mål for de 0-2 årige børn	Hvordan arbejdes og opfyldes LP mål for de 3-5 årige børn
Dannelse og børneperspektiv	Det pædagogiske læringsmiljø skal tilrettelægges, så det inddrager hensynet til børnenes perspektiv og deltagelse, børnefællesskabet, børne-gruppen s sammensætning og børnenes forskellige forudsætninger .	<p>“<i>Børneperspektiver er mere end at spørge børnene om, hvad de mener. Det handler om aktivt at være nysgerrig på at forstå og lære af det, børnene ser ud til at opleve og ville. Med en sådan nysgerrighed er det muligt også at få feedback og lære af de helt små børn, som endnu ikke har udviklet et verbalt sprog.</i>” siger Persille Schwartz Chefkonsulent fra Danmarks</p> <p>Evalueringsinstitut, der har udarbejdet undersøgelsen ”Pædagogisk arbejde med børneperspektiver”.</p> <p>I lillegruppen starter barnets rejse udi det sociale fællesskab med en voksen i hånden eller nær ved, der kan støtte barnet i nysgerrigt at tage del i fællesskabet i sit eget tempo. Barnet kan sidde med en masse andre børn, når der laves kager i sandkassen, det kan kravle op ved siden af en ven på gyngen og det kan gå sammen med nogle af de store ind i leghuset. De voksne stiller således ikke krav til, hvad barnet skal eller har en forventning om at, når man er 2 år skal man lege i sandkassen. Vi følger barnet, observerer det og lærer derved noget om barnet og dets perspektiv, som vi kan omsætte i vores pædagogiske praksis.</p> <p>Eksempler: En lille dreng talte meget om traktorer og at hans far kørte traktor. Vi talte om dette ved det pædagogiske møde og</p>	<p>I storegruppen tager vi hvert barns ønske om særlige aktiviteter eller foretrukne steder at lege med i vores overvejelser for dagen. Andre ønsker opstår spontant ud fra børnenes perspektiv og imødekommes, så vidt det er muligt.</p> <p>Eksempler Børnene fandt en død mus i haven, og på deres initiativ blev den begravet med – begravelses ritual og gravsted.</p> <p>Der er et rigt dyreliv i børnehavens have bl.a. med mange forskellige fuglearter.</p> <p>Da børnene har udvist stor interesse og nysgerrighed i de forskellige fugle har Skovsneglen anskaffet en fuglebog – og på børnenes initiativ betragtet fuglene, fundet dem i bogen og læst om dem.</p> <p>Der er bålplads i børnehaven, som vi bruger til at lave suppe ved en gang om ugen. De store børn har taget initiativ til at lave pandekager, og har hentet ingredienser i køkkenet, fundet panden frem og hjulpet hinanden med at lave dejen og bage</p>

		<p>besluttede, at næste gang bondemand kom med hø til hesten skulle drengen op og sidde i traktoren.</p> <p>Der er et vinkevindue, hvor barnet kan vinke farvel, hvis det har behov for dette. Har et barn behov for at sidde lidt i garderoben for at vågne op, inden det går ind til de andre børn, respekteres dette.</p>	<p>pandekagerne bistået af en voksen.</p> <p>Til den ugentlige suppe har børnene taget initiativ til at gå i vores krydderurtebed og plukke urter, som vi ikke plejer at komme i suppen.</p>
Det pædagogiske læringsmiljø			
Alsidig personlig udvikling	<p>Samspil og tilknytning mellem børn og det pædagogiske personale og børn imellem. Det skal være præget af omsorg, tryghed og nysgerrighed, så alle børn udvikler engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse i fællesskaber. Dette gælder også i situationer, der kræver fordybelse, vedholdenhed og prioritering.</p>	<p>Tilknytning er som bekendt afgørende for at barnet udvikler sig harmonisk og møder verden med tryghed og tillid. Dette arbejdes der på i Skovsneglen, ved at det er de samme voksne, der er tilknyttet lille gruppen, og ved indkøring er det den samme pædagog, der er omkring barnet. Hver morgen mødes det lille barn af en smilende og imødekommende voksen, i et trygt, roligt og omsorgsfuldt miljø. Den voksne har øjenkontakt med barnet, er nærværende og giver hånd, hvis barnet vil. Der er sjældent udskiftning i personalegruppen og sjældent sygdom, så børnene møder de samme voksne, de kan knytte an til.</p> <p>Tilknytning børnene imellem sker bl.a. gennem den fri leg, hvor vi observerer hvordan børnenes tilknytning er til hinanden. Derudover sker der også en tilknytning gennem morgensamlingen, hvor børnene bl.a. triller bold til hinanden.</p> <p>Tilknytning sker også gennem den daglige fodring af høns og kaniner, hvor flere børn fra lillegruppen hjælper hinanden.</p> <p>Rytme skaber genkendelighed og tryghed. Derfor er hele dagen</p>	<p>En gang om ugen rulles pizzadej ud – og nogle børn har taget initiativ til at komme tidligere i børnehaven end de plejer, for at være med til at lave pizzadej og rulle. Således et eksempel på, hvordan Skovsneglen skaber rammer for at børnene kan udvikle engagement, gå-på-mod og frihed til at deltage i fællesskabet.</p> <p>Tilknytning Hver morgen mødes barnet af en smilende og imødekommende voksen, i et trygt, roligt og omsorgsfuldt miljø. Den voksne har øjenkontakt med barnet, er nærværende og giver hånd, hvis barnet vil. Der er sjældent udskiftning i personalegruppen og sjældent sygdom, så børnene møder de samme voksne, de kan knytte an til.</p> <p>Livsduelighed Psykolog og forfatter Anne Linder sammenligner begrebet livsduelighed med legetøjet tumlingen:</p>

		<p>formet i en fast rytme, som veksler mellem voksenstyrede fælles aktiviteter og fri leg, Ugen forløber i en struktur, der gør dagene genkendelige for børnene, og månedernes gang markeres med en årstidsfest. Det er vigtigt at pointere, at vi er bevidste om, at en rytme aldrig må blive rigid, da den så kan begrænse barnet i dets initiativ eller udfoldelse. Hvis der f.eks. er fri leg udenfor må barnet godt gå ind og lege, hvis det har brug for dette til fordybelse eller har behov for en pause i legen. Et trygt barn vil åbne sig for nye indtryk og have lyst til at lege og lære. Ud over den omtalte rytme skaber Skovsneglen et sundt og stimulerende læringsmiljø da de voksne og miljøet er præget af nærvær, ro, sjælelig varme, glæde, begejstring og humor. En vigtig del af Steiner pædagogikken er, at der ikke råbes og skældes ud.</p> <p>Et barn fra lillegruppen kan komme på besøg og deltage i aktiviteter i storegruppen, for at skabe tryghed ved overgangen i skift fra lillegruppen til storegruppen. Således arbejder vi på at opfylde LP mål om at barnet udvikler engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse i fællesskaber.</p>	<p><i>'Tumlingen er en metafor og model for livsduelighed. Den er et billede på, at selvet kan genvinde balancen i livets storme. Men det kræver et stort selvvæd. Livsduelige børn formår at rejse sig op og møde verden igen - selvom de bliver løbet over ende af modgang, nederlag og tab. At finde tilbage til sit ståsted og genvinde balancen, fordi det har en stærk forankring i troen på sig selv.'</i></p> <p>Det er essensen i Steiner pædagogikken, at møde barnet hvor det er, i trygge rammer, hvor det bliver <i>set</i> som den det er, og derved styrke selvvædet i barnet. Uden et grundlæggende selvværd ingen livsduelighed.</p> <p>Eksempel Gennem den daglige sangleg, har det enkelte barn mulighed for at præge sanglegen, idet det af pædagogerne inviteres til aktiv deltagelse og frit kan vælge sig ind i sanglegen og kan vælge en "ven", der er aktiv i den pågældende sangleg. Dette indebærer også at kunne begå sig i det sociale og acceptere, at man ikke altid er "den der bliver valgt" af et andet barn. Barnet kan blive skuffet og reagerer måske med en følelse af vrede, som pædagogen accepterer ved f.eks. at sætte ord på "Kan godt forstå du bliver vred over ikke at blive valgt,</p>
--	--	--	--

			men i dag blev NN valgt”. (vi ser dig og accepterer dine følelser)
Social udvikling	<p>Alle børn skal trives og indgå i sociale fællesskaber, og alle børn skal udvikle empati og relationer.</p> <p>I fællesskabet, skal forskellighed ses som en ressource, og bidrage til demokratisk dannelse.</p>	<p>I lillegruppen samles alle hver morgen, hvor der laves fingerlege. Med en bold der trilles fra barn til barn ser de, hvem der er der den pågældende dag. De hører alles navne og nævner dem, der ikke er der, men som nok kommer igen i morgen. Barnet oplever derigennem, at det er vigtigt og en del af det sociale fællesskab, selvom det ikke er fysisk tilstede. Spisesituationen er også et godt socialt eksempel. Alle sidder sammen og spiser, måltidet begynder og afsluttes med sange med hinanden i hænderne, og det giver en følelse af fællesskab og det at være en enhed.</p>	<p>I storegruppen samles alle hver morgen til sangleg under et stort træ i haven eller inde i eventyrrummet alt efter årstid. I sanglegen kan barnet frit gå sammen med en eller blive sat sammen med en i kredsen, hvor de f.eks. skal danse sammen to og to. Her kan der åbnes op for et nyt fællesskab med et andet barn det måske ikke selv søger at lege med. Som med alle andre aktiviteter i børnehaven, ser vi voksne også, hvordan sanglegen kopieres og bliver taget med videre i legene efterfølgende. Børnene kopierer måske en hel sangleg, hvor et barn uddeler rollerne som f.eks. drage, ridder og prinsesse, og sådan lever sangene videre, ofte også når barnet er kommet hjem. På denne måde åbner den fri leg op for, at der er plads til forskellighed som en ressource; at nogle børn deler roller ud og andre påtager sig dem. Samtidig skal børnene forholde sig til, at der måske er to der gerne vil være prinsesser og løse dette på bedste vis, så de trænes i demokratisk dannelse.</p> <p>Endvidere samarbejdes på tværs af begge grupper i børnehaven med henblik på at styrke enkelte</p>

			<p>barns sociale udvikling, samt at børnene kan indgå i social fællesskaber. Gennem de daglige aktiviteter kan pædagogerne iagttage om et barn er udfordret og kan tilgodese barnets behov ved at tilpasse dagens aktiviteter. Her kan den store dreng, der endnu mangler det sidste stykke for at være helt skoleklar, hjælpe de små i garderoben, hjælpe med at dække bord og vise de mindre børn, hvordan man kan bygge huler. Her er han et forbillede, samtidig med at han føler sig særlig ved at være den store, der hjælper de små.</p>
Kommunikation og sprog	<p>Alle børn skal udvikle sprog, der bidrager til, at børnene kan forstå sig selv, hinanden og deres omverden. Læringsmiljøet skal understøtte, at alle børn opnår erfaringer med at kommunikere og sprogliggøre tanker, behov og ideer, som børnene kan anvende i sociale fællesskaber.</p>	<p>Det lille barn har brug for at sproget er klart, tydeligt og billedrigt. Hos de små børn, samt børn med talevanskeligheder, er der fokus på, at de voksne bruger de konkrete ord og gentager det, barnet selv har svært ved at udtale. Dette gøres uden at irettesætte, som hvis barnet siger: 'jeg vil gerne bise mad', hvortil den voksne kan svare: 'ja, du må gerne spise din mad'.</p> <p>Arbejdet frem til årstidsfester giver barnet sanselige erfaringer med og begreber for fx "høst", når det er med til at høste korn, kværne mel, bage brød eller kærne smør, som på festdagen indtages i fællesskab. De fysiske aktiviteter understøttes af sange, rim og remser, som giver ord og begreber på fx "høst".</p> <p>Børnene sprogtastes fra de er 3 år.</p>	<p>I eventyrfortællingen bliver barnet præsenteret for et sprog som er musikalsk, billedligt og ofte med rim og/eller humor. Såsom et uddrag fra eventyret Fluen Brummelben:</p> <p><i>'Straks kom en frø kvak-kvakkende og det var frøen Kvakulin, der kvækker højt i kær og krat.</i></p> <p><i>Ej, hvilket hus så rent og fint, ej hvilket slot hvem bor derind?</i></p> <p><i>Det gør jeg fluen Brummelben</i></p> <p><i>Og jeg myggen Syngefin</i></p> <p><i>Og jeg musen Knusperknus, men hvem er vel du?</i></p> <p><i>Jeg er frøen Kvakulin, der kvækker højt i kær og krat.</i></p> <p><i>Hvis du vil, så bo hos os. Og så var de fire.'</i></p> <p>Eventyret lever videre i børnene, og man kan</p>

		<p>Hvis der er problemer kontaktes sprogkonsulent i Vordingborg kommune med henblik på en tidlig indsats.</p>	<p>høre, hvordan de selv smager på ordene, når de går videre ud i haven fra eventyrrummet. <i>'Nu er jeg frøen Kvakulin, der kvækker højt'</i>, siger en dreng med smil i øjnene til en af sine venner, og de er enige om, at det er et sjovt navn.</p> <p>Gennem de daglige fortale eventyr har børnene udviklet en større begrebsverden og kan omsætte sine ønsker til handling --det ses tydeligt i legen; Husene bliver indrettet med små borde og opdækning, senge og hylder mm. -Legen afspejler også input fra sanglegen. Det 4 - 5 årige barn over sig i at formulere og føre egne ideer om legen ud i livet.</p>
<p>Krop, sanser og bevægelse</p>	<p>Alle børn skal udforske og eksperimentere med mange forskellige måder at bruge kroppen på. Læringsmiljøet skal understøtte, at alle børn oplever krops- og bevægelsesglæde både i ro og i aktivitet, så børnene bliver fortrolige med deres krop, herunder kropslige fornemmelser, kroppens funktioner, sanser og</p>	<p>I lillegruppen er der et væld af muligheder for bevægelse, brug af kroppen, glæde ved dette samt sansestimulering. Her skal nævnes et par eksempler: Børnene kan løbe fra toppen af en lille bakke, hoppe rundt i halmballer, gå på balancebomme, gynges, rutsje og køre på små cykler eller traktorer. Der er ekstra støtte til de børn, der måtte have motoriske udfordringer, hvor de voksne hjælper dem med at komme på balancebommen, øve sig i at komme fra liggende til stående mv. De små kravler op på bænken, når der serveres mad og spiser selv. Det lille barn tager selv bleen af, folder den sammen og støttes til at gå/kravle op på</p>	<p>I selve rapporten er der adskillige eksempler på, hvordan Skovsneglens pædagogik understøtter LP mål om udvikling og stimulering af krop, sanser og bevægelse.</p> <p>Både gennem vores ugentlige skovture og børnehavens have er der skabt rammer for at opfylde LP målet fortrolighed med kroppens funktioner, sanser og forskellige former for bevægelse.</p>

	<p>forskellige former for bevægelse.</p>	<p>puslebordet, hvor det vaskes. Barnet kravler ned og prøver selv at tage en ny ble på støttet af en voksen.</p> <p>Lugte og smagssansen bliver vakt til live og udforsket i urtehaven ,hvor der bliver klippet forskellige urter til bålsuppen. Der bliver smagt på søde jordbær og blåbær og duftet til hyldeblomsterne.</p>	
Natur, udeliv, science	<p>Læringsmiljøet skal understøtte, at alle børn får konkrete erfaringer med naturen, som udvikler deres nysgerrighed og lyst til at udforske naturen, som giver børnene mulighed for at opleve menneskets forbundethed med naturen, og som giver børnene en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling.</p> <p>Læringsmiljøet skal understøtte, at alle børn aktivt observerer og undersøger naturfænomener i deres omverden, så børnene får erfaringer med at genkende og udtrykke sig om årsag, virkning og sammenhænge, herunder en begyndende matematisk</p>	<p>For at opfylde LP mål om en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling. Har vi bl.a. valgt at børnene skal have erfaringer med hele processen fra ”jord til bord”, og hvordan alt kan bruges i en proces, hvor maden dyrkes, forarbejdes og spises:</p> <p>De udhuler græskar med ske, de giver hønsene kernerne, græskarkødet bruges til suppe, der laves på bålet i haven og til sidste anvendes de tomme græskar til lanterner.</p> <p>Et andet eksempel er, at børnehaven tager på bondegårdstur og høster med le sammen med bonden og tærsker kornet. Kernerne får vi med tilbage til børnehaven, hvor de males til mel på små kaffemøller. Af melet bages der boller. Vi har frisk piskefløde, som børnene ryster i syltetøjsglas til det er smør, der kan kommes på de friskbagte boller.</p> <p>Således får børnene erfaringer med at genkende og udtrykke sig om årsag, virkning og sammenhænge samt en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling.</p> <p>Endvidere oplever menneskets forbundethed med naturen</p> <p>Om efteråret samler de små børn blade og oplever bl.a. luftelementet når de må løbe</p>	<p>For at opfylde LP mål om en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling. Har vi bl.a. valgt at børnene skal have erfaringer med hele processen fra ”jord til bord”, og hvordan alt kan bruges i en proces, hvor maden dyrkes, forarbejdes og spises:</p> <p>De udhuler græskar med ske, de giver hønsene kernerne, græskarkødet bruges til suppe, der laves på bålet i haven og til sidste anvendes de tomme græskar til lanterner.</p> <p>Et andet eksempel er, at børnehaven tager på bondegårdstur og høster med le sammen med bonden og tærsker kornet. Kernerne får vi med tilbage til børnehaven, hvor de males til mel på små kaffemøller. Af melet bages der boller. Vi har frisk piskefløde, som børnene ryster i syltetøjsglas til det er smør, der kan kommes på de friskbagte boller.</p> <p>Således får børnene erfaringer med at genkende og udtrykke sig om årsag, virkning</p>

	<p>opmærksomhed .</p>	<p>efter de flagrende blade i vinden. Ud af de samlede blade laves bladkranse,</p>	<p>og sammenhænge samt en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling.</p> <p>For at styrke børnenes nysgerrighed og lyst til at udforske naturen er vi ofte i skoven, og ved efterårstid samler børnene grene og kæppe, som de selv snitter til små sværd, når de kommer hjem. Sværdene males og pyntes og bruges til vores Michaels fest og de får sværdet med hjem bagefter.</p> <p>På skovturen kan det også hænde, at der på stien ligger en død mus eller eger, og der er mulighed for at se et dyr lidt tættere på. Børnene byder ind med deres tanker omkring, hvorvidt dyret var blevet gammelt eller måske faldet ned og slået sig. De voksne undrer sig sammen med børnene, og der er plads til både store spørgsmål og lige så store svar på naturens mysterier.</p> <p>På stuen ligger forstørrelsesglas og insektglas frit tilgængelige så børnene selv kan vælge, hvornår og hvordan de vil kigge på dyr og undersøge naturen, ud over vores ugentlige skovtur.</p> <p>Således eksempler på, hvordan børnene aktivt observerer og undersøger</p>
--	---------------------------	--	--

			naturfænomener i deres omverden.
Kultur, æstetik og fællesskab	<p>Læringsmiljøet skal understøtte, at alle børn indgår i ligeværdige og forskellige former for fællesskaber, hvor de oplever egne og andres kulturelle baggrunde, normer, traditioner og værdier.</p> <p>Læringsmiljøet skal understøtte, at alle børn får mange forskellige kulturelle oplevelser, både som tilskuere og aktive deltagere, som stimulerer børnenes engagement, fantasi, kreativitet og nysgerrighed, og at børnene får erfaringer med at anvende forskellige materialer, redskaber og medier.</p>	<p>Børnehaven har og har haft børn både med dansk baggrund og børn med anden etnisk baggrund end dansk. Det skaber mulighed for at vi kan tale om forskellige måder f.eks. at fejre fødselsdage og højtider mm. Og derved oplever egne og andres kulturelle baggrunde, normer, traditioner og værdier.</p> <p>De små er tilskuere til de store børns krybbespil, hellig tre konger spil og eventyrspil.</p> <p>De er aktive ved fingerlege, fordring af dyr, udhuling af græskar, lave sæbevand og filte bolde i det, laver små fingerdukker af silke eller uld. Alt sammen noget, der stimulerer børnenes engagement, fantasi, kreativitet og nysgerrighed, og børnene får erfaringer med at anvende forskellige materialer, tekstiler og redskaber.</p>	<p>De store er aktive deltagere i udførelsen af krybbespil, hellig tre konger spil og eventyrspil. Børnene er selv med til at udforme rekvisitter. Det er et af mange eksempler på, hvordan vi i Skovsneglen stimulerer børnenes engagement, fantasi, kreativitet og nysgerrighed.</p> <p>Da årstidsfesterne er tilbagevendende har de større børn oplevet det før og inddrager de mindre børn i forberedelserne. Dette styrker det sociale samspil mellem børnene og de større børn oplever glæden ved at kunne inddrage andre i et fællesskab.</p>

Bilag B, Skema til stue-tjek, observation af barn

Stue-tjek	Stue:	Dato:	Udarbejdet af:
------------------	-------	-------	----------------

Vurdering af trivsel		Vurdering af tilknytning		Vurdering af leg	
☺	Barnet trives godt	↔	Barnet har god tilknytning		Barnet leger godt/alsidigt
☹	Enkelte bekymringer	↔	Barnet har nogen tilknytning		Barnet er udfordret i leg
☹	Særlig indsats	↔	Lidt eller ingen tilknytning		Barnet leger lidt eller leger ikke

Barnets navn:	Trivsel	Tilknytning			Leg			Bemærkninger:
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				
	☺ ☹ ☹	↔	↔	↔				

	  							
--	---	---	---	---	---	---	--	--

Bilag C, Skema til udviklings-tjek, observation af børnehavebarn

Udviklings-tjek af børnehavebarn

Navn:	Alder:	Stue:
Udarbejdet af:		Dato:

Objektiv beskrivelse af barnets fysiske fremtoning

Beskriv barnets fysiske fremtoning (hår, hud, ansigt, krop mm):

Beskriv hvad der er særligt karakteriserer barnet:

Pædagogisk indsats (udfyldes til sidst)

Hvordan kan vi hjælpe barnet?

Hvordan kan vi hjælpe barnets forældre?

Vurdering af barnets fysiske/biologiske udvikling

✓ Barnet er alderssvarende udviklet	NB! Barnet er lidt udfordret - vi afventer og ser	↪ Barnet er udfordret – vi må lave en handleplan med tiltag
--	--	--

Område	Konklusion			Bemærkninger
	✓	NB!	↪	
Fysisk robusthed Bære sig selv siddende, gående og stående	☐	☐	☐	
Motorik Fin- og grovmotorik, fingergreb, håndgreb	☐	☐	☐	
Ligevægtssans Balance, krydskoordination, samsyn, rumorientering: rum- og retningsfornemmelse	☐	☐	☐	
Bevægelsessans Aktivitetsniveau, gang, løb, fodsætning	☐	☐	☐	
Selvhjulpen Selv spise, klare omklædning, toiletbesøg, finde ting frem	☐	☐	☐	
Hørelse Kan barnet høre almindelig tale	☐	☐	☐	
Tale Taler barnet rent?(Læspen, stammen, konsonanter), stemmeleje	☐	☐	☐	
Udtryksevne Ordforråd, danne hele sætninger, fortælle noget	☐	☐	☐	
Udtryksform Sproglig udtryksform, billedsprog, sprogforståelse	☐	☐	☐	
Sundhedstilstand Barnets generelle sundhedstilstand	☐	☐	☐	
Ernæring Appetit, hvordan spiser barnet, forhold til mad	☐	☐	☐	
Søvn Sove nok, falde i søvn, er barnet udhvilet	☐	☐	☐	
Renlighed Regelmæssig besørgelse, renlighed	☐	☐	☐	
Livssans Livslyst, livsvilje, rytme	☐	☐	☐	

--	--	--	--	--

Vurdering af barnets emotionelle/følelsesmæssige udvikling

✓	Barnet er alderssvarende udviklet	NB!	Barnet er lidt udfordret - vi afventer og ser	↪	Barnet er udfordret – vi må lave en handleplan med tiltag
----------	--	------------	--	----------	--

Område	Konklusion			Bemærkninger
	✓	NB!	↪	
Tilknytning Til voksen/voksne på stuen, tilknytning til forældre	☐	☐	☐	
Tilknytning til gruppen/stuen Barnets tilknytning til de andre børn	☐	☐	☐	
Tryghed Tryghed i børnemiljøet, tryghed ved overgange	☐	☐	☐	
Afhængighed Barnets afhængighed af voksne, børn, ting, lege	☐	☐	☐	
Venskaber Har barnet venskaber med andre børn på stuen	☐	☐	☐	
Tryghed ved andre børn Er barnet tryk i gruppen af børn på stuen	☐	☐	☐	
Overvejende stemning Følelsesmæssig balance, humør,	☐	☐	☐	
Følesans Indre oplevelse af sanseoplevelser, årstidsfester	☐	☐	☐	
Fleksibilitet Omstilling, overgange	☐	☐	☐	
Efterligning Voksne, børn, eventyr, sangleg, årstidsfester	☐	☐	☐	
Modtage besked 1:1 Forstå og handle på besked fra voksen til barnet	☐	☐	☐	
Modtage kollektiv besked Forstå og handle på besked fra voksen til gruppen	☐	☐	☐	

Vurdering af barnets kognitive udvikling

✓ Barnet er alderssvarende udviklet	NB! Barnet er lidt udfordret - vi afventer og ser	↪ Barnet er udfordret – vi må lave en handleplan med tiltag
--	---	--

Område	Konklusion			Bemærkninger
	✓	NB!	↪	
Hjælpe andre Vilje og lyst til at hjælpe andre	☐	☐	☐	
Tage hensyn Empati, aflæse og forstå andres behov,	☐	☐	☐	
Stå alene Træde frem og kunne noget alene fx i sangleg	☐	☐	☐	
Følelsesmæssig robusthed Sårbarhed, reaktioner på ikke at få dækket sit behov, tackling af nederlag/afvisning	☐	☐	☐	
Vente på tur Forholde sig rimeligt i ro og vente	☐	☐	☐	
Fantasi Forvandle leg, male ud fra sig selv, sproglige	☐	☐	☐	
Koncentration Fx lytte til eventyr/fortælling, deltage sangleg, opmærksomhed, fokus på det der foregår fælles	☐	☐	☐	
Hukommelse Kort og langtidshukommelse, detaljerighed i hukommelsen	☐	☐	☐	
Problemløsning Prøve selv, spørge om hjælp, frustration, afmagt, give op, vedholdenhed	☐	☐	☐	
Konflikter Forhold til konflikter, evne til at løse konflikter selv	☐	☐	☐	

Vurdering af barnets sociale udvikling

✓ Barnet er alderssvarende udviklet	NB! Barnet er lidt udfordret - vi afventer og ser	↪ Barnet er udfordret – vi må lave en handleplan med tiltag
--	--	--

Område	Konklusion			Bemærkninger
	✓	NB!	↪	
Lege alene Beskæftige sig alene uden voksenstøtte, Lege selv, være tryk i eget selskab, finde ud af kedsomhed	☐	☐	☐	
Lege 1:1 Fælles leg med et andet barn	☐	☐	☐	
Lege i lille gruppe Fælles leg i en lille gruppe på 3 børn	☐	☐	☐	
Lege i stor gruppe Lege i større gruppe på 4+ børn,	☐	☐	☐	
Evne til at finde sin plads i gruppen Aflæse samspil , finde egen rolle, respekt for store	☐	☐	☐	
Initiativ Tager barnet initiativ til leg og legerelationer, bestemme legen, gå foran	☐	☐	☐	